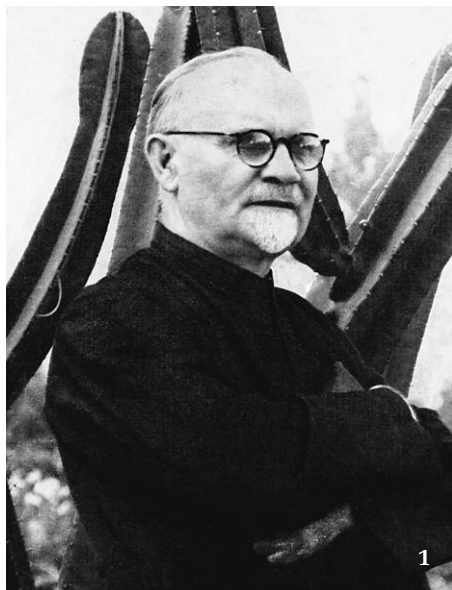

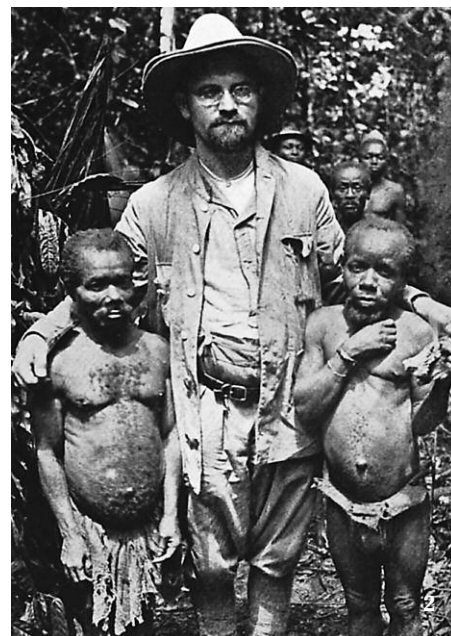
Pavel Jáchym Šebesta (1887–1967)

Pavel Jáchym Šebesta se narodil 20. března 1887 v obci Pietrowice u Racibórze v dnešním polském Slezsku. Ve svých 18 letech se ale přestěhoval do Mödlingu u Vídně, kde studoval filozofii a katolické bohosloví, aby zde byl coby člen řeholnicko-misijní Společnosti Božího slova po 6 letech vysvěcen na kněze. Kromě duchovní činnosti jej na Vídeňské univerzitě zaujala archeologie, egyptologie a také antropologie. V r. 1911 odjel na první misijní pobyt do Mosambiku, kde působil v okolí řeky Zambezi. Po vstupu Portugalska do první světové války byl ale jako rakousko-uherský občan na území jeho tehdejší kolonie zatčen a deportován do Portugalska, kde se věnoval etnografii a studiu afrických jazyků. Po válce, kdy bylo jeho rodné město ponecháno ve Výmarské republice, přijal československé státní občanství.

Šebestova antropologická dráha začíná ve 20. letech 20. stol. při jeho expedici do jihovýchodní Asie studiem tamních negritů, především Semangů. Zdá se, že právě zde ho zaujali malí obyvatelé tropických deštných pralesů, které během dalších pěti expedic studoval, hlavně na území Afriky. Patrně nejvýznamnějším a dodnes celosvětově uznávaným dílem historického významu je *Anthropology of the Central African Pygmies in the Belgian Congo*, které publikoval společně se svým vídeňským kolegou Viktorem Lebzelterem v r. 1933. Český antropolog prof. Jiří Malý v r. 1948 o této práci napsal: „Je to dílo jedinečné, zcela původní, obsahující spoustu vědeckého materiálu a dat, které dlouho zůstane dílem základním a vyčerpávajícím.“ Neméně důležité jsou jeho trísvalková *Die Bambuti-Pygmäen vom Ituri* (1938) nebo kniha *Pygmäen-Völker der Erde* (1952). Po druhé světové válce se Šebesta stal profesorem etnografie na Vídeňské univerzitě a v té době se začal soustřeďovat také na jazyky pygmejských populací.

Ke cti Pavla J. Šebesty je třeba přičíst, že se kromě psaní vědeckých monografií věnoval popularizační činnosti, jejímž prostřednictvím dokázal širokému čtenářstvu přiblížit nelehký život v tropických pralesech – např. knihami *Mezi nejmenšími lidmi světa* (Mladá fronta, Praha 1959) nebo *Z přítmi pralesa* (Česká grafická unie, Praha 1927). Obohatil sbírky světových muzeí cennými exponáty; i Hrdličkovo muzeum člověka PĚF UK vlastní studijní materiál afrických pygmejů – jde o kosterní materiál, fotografie, ukázky iniciačního chování a především unikátní sádrové odlitky, které v letech 1936–37 výtvarně zpracoval akademický sochař Miloslav Beutler.

1 Pavel Jáchym Šebesta, Ruanda (nyní Rwanda, 1955). Foto J. Jadin, z archivu Hrdličkova muzea člověka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy

2 Mezi pygmeji, kolem r. 1930. Šebesta studoval především africké pygmeje a svými výzkumy zasáhl široké spektrum vědeckých poznatků, nejen biologického, ale i etnografického a lingvistického charakteru. Z archivu redakce

Pavel Jáchym Šebesta zemřel 17. září 1967 v Mödlingu ve věku 80 let. Ačkoli česká antropologie na tohoto muže světového významu někdy poněkud neprávem zapomíná, jeho práce z 30. let 20. stol. se objevují a objevují ve významných studiích pozdější generace antropologů věnujících se nejmenším lidem této planety (např. Colina Turnbulla, Serge Bahucheta, Alaina Fromenta, Mitsuo Ichikawy, Roberta Baileyho nebo Barryho Hewletta). Opravdu málokdo se může těšit titulem *baba wa Bambuti* (otec trpaslíků), který vzácně uděluje jedna z nejprestižnějších univerzit kdesi v srdci tropických deštných pralesů.

Josef Maria Brožek (1913–2004)

Rodák z Podolí u Mělníka již v raném dětství nabýval životní zkušenosti na Sibiři, kde jeho otec pracoval v továrně na železniční vagony. Rodina se často stěhovala, středoškolská studia Josef Maria Brožek dokončil v Brně, psychologii vystudoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1937). Cennou přípravu pro další život mu poskytlo první zaměstnání psychotechnika, dnes bychom řekli psychologa práce, na které nastoupil v Baťových závodech ve Zlíně. Zde získal i zkušenosti v odbočce Biotypologické společnosti.

Na podzim 1939 odešel v rámci postgraduálního studia v oboru aplikované psychologie do Spojených států amerických. První roky zde měl dost těžké a na živobytí si vydělával mytím nádobí v jedné newyorské restauraci. Po válce se do Československa již nevrátil. Působil dlouhá léta (1941–59) na univerzitě v Minnesotě (Laboratory of Physiological Hygiene, School of Public Health), kde postupoval od asistenta až k pozici profesora. Tato životní etapa byla pro J. M. Brožka jako antropologa nejvýznamnější. V týmu prof. Ancela Keyse mladý Brožek pracoval na

problematice, která souvisela s potřebami armády. Šlo o zkoumání vlivu dlouhodobého hladovění na organismus člověka a navození stavu podvýživy s následnou nutriční rehabilitací a zjišťování důsledků pro zdraví a chování. Studie známá jako minnesotský pokus byla provedena na 27 dobrovolníků a pochybuji, že by dnes získala povolení etických komisí. Zde se odborný zájem protnul s aktivitou slavného českého antropologa Jindřicha Matiegky (viz článek na str. CXVIII této Živy). Josef Brožek narazil na tehdy nepřítel známou Matiegkovu publikaci *The testing of human efficiency* (1921). V ní nalezl, co potřeboval. Obsahovala neinvazivní metodu, jak studovat změny tělesného složení živého člověka na základě zevních rozměrů a kvantitativních vztahů podílu kostry a měkkých tkání, tedy svalů a tuku. V kontextu studie o podvýživě upoutal způsob měření podílu tuku v těle a změny hustoty

těla silný zájem v širokých vrstvách odborníků v USA, později i ve světě. Brožek se tak vyznamenal jako zakladatel nového odvětví antropologie – sledování složení lidského těla *in vivo*, současně proslavil i svého krajana Matiegku, kterému náleží světová priorita. Výsledky minnesotské studie Brožek publikoval společně s A. Keysem r. 1950 v dvoudílné monografii *The biology of human starvation*. Editoval rovněž řadu sborníků, jako *Techniques for measuring body composition* (1961, společně s Austinem Henschelem – spolupracovníkem kolektivu organizujícího minnesotský experiment) či sborník s více než tisíci stran *Body composition* (1963).

V r. 1963 zveřejnil rozsáhlý článek v časopise *Current Anthropology* na téma *Quantitative description of body composition: Physical anthropology's „fourth“ dimension* (Kvantifikace tělesného složení: „Čtvrtý“ rozměr fyzické antropologie), který věnoval památce J. Matiegky a slovinského antropologa Božo Škerlji. Brožkův význam pro antropologii zdůraznila také jeho dlouholetá editorská činnost v časopise *Human Biology* (Wayne State University Press).

Roku 1956 se stal profesorem psychologie na Lehigh University v Bethlehemu v americkém státě Pensylvánie a jeho odborné zaměření se přesunulo do oblasti psychologie. Tím nelze říct, že by se o antropologii dále nezajímal. Opak je pravdou. S B. Škerljem publikovali r. 1952 v časopise *American Journal of Physical Anthropology* článek *Jindřich Matiegka and the development of Czech physical anthropology*. Společně s brněnským anatomem a antropologem prof. Milanem Dokládem napsali v r. 1961 o stavu a současném

1 Masarykova univerzita v Brně udělila Josefu Maria Brožkovi v r. 1999 čestný doktorát. Foto z Archivu MU

vývoji fyzické antropologie v Československu do významného časopisu *Current Anthropology*. S Miroslavem Prokopcem (viz následující článek) se pak zasloužili o propagaci výše zmíněné Matiegkovy publikace z r. 1921 jak v časopise *Dějiny vědy a techniky* (1986), tak anglicky v *American Journal of Human Biology* (2001). Se spoluautory sepsal metodologickou kapitolu věnovanou hodnocení povrchu, objemu a složení těla člověka do posledního vydání klasické příručky antropologie Rudolfa Martina, kterou redigoval v r. 1985 prof. Rainer Knussman. Na oblast Brožkova výzkumu tělesného složení navázala a světového významu dosáhla i prof. Jana Pařízková (také článek na str. 261–263), a převzala tak Brožkovu štafetu. O tom svědčí jejich společná publikace *The evaluation of body surface, body volume and body composition in human biology research* (1987).

I v době emeritury udržoval kontakty s Československem a jeho vědeckou obcí a opakovaně naši zemi navštívil. Za svou činnost obdržel v r. 1999 čestný doktorát přírodních věd Masarykovy univerzity v Brně. Je nositelem vyznamenání jak české, tak slovenské antropologické společnosti. Prof. Brožek se dožil úctyhodných 90 let, zemřel v r. 2004 v americkém Saint Paulu. Má zaslouženě své významné místo v historii biologické antropologie světové i české.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.

(Hrdličkově rodišti) realizovanou v r. 1959 a dvě mutace v dalších dekádách. Vypracoval desítky expertiz pro ministerstvo zdravotnictví a jiné instituce, zejména s ergonomickou tematikou (vztah člověka a pracovního prostředí).

Během více než 80 studijních cest, stáží, přednášek na zahraničních univerzitách a účastí na mezinárodních kongresech navštívil 21 evropských států a z mimoevropských zemí Austrálii, Egypt, Indii, Japonsko, Kanadu, Libanon, Spojené státy americké, některé i vícekrát. Cesty po stopách významného amerického antropologa českého původu Aleše Hrdličky ho zavedly na Aljašku, do Kalifornie, Jižní Dakoty, Nového Mexika a na Floridu. V r. 1969 se účastnil Československé vědecké expedice do Austrálie, kde studoval domorodý kmen Rembranga v Arnhemské zemi (Severní teritorium). Do Austrálie se vrátil ještě třikrát jako Visiting Curator (hostující kurátor) Jihoaustralského muzea v Adelaide, kde zkoumal z antropologického hlediska prehistorické pohřebiště a sídliště Roonka na dolním toku řeky Murray. O tomto výzkumu publikoval krátký text i na stránkách Živy (2006, 5: 229–231). V letech 1992–93 pracoval v USA jako Senior Scientist ve Smithsonianově institutu ve Washingtonu. Zde měl přístup k archivním materiálům týkajícím se A. Hrdličky. Získané informace mu posloužily při studiu vztahů nejstarší generace antropologů počátku 20. stol., tedy A. Hrdličky a Jindřicha Matiegky, ale i poznání Hrdličkovy osobnosti a jeho vztahu k původní vlasti. Dlouhodobý pobyt v USA a setkání s řadou amerických kolegů umožnily

antropologické oddělení. V r. 1957 získal titul kandidáta věd (CSc.) na podkladě antropologického výzkumu lesních dělníků a v r. 1969 dosáhl titulu doktora věd (DrSc.) za své dlouholeté výzkumy růstu a dospívání české a slovenské mládeže. Byl hlavním organizátorem šesti celostátních výzkumů dětí a mládeže, založených V. Fetterem v r. 1951, a prováděných vždy v prvním roce každé dekády do r. 2001 (také Živa 1999, 6: 276–280 a článek na str. 261). Je pouze škoda, nejen pro antropologii, že sledování dlouhodobých změn české populace, odrážejících vlivy měnícího se přírodního i sociálního prostředí, nalezlo podporu a nemá dnes pokračovatele. Významným počinem M. Prokopce bylo dlouhodobé sledování 300 dětí z Prahy od narození do dospělosti, které prováděl s týmem odborníků. Výsledky publikoval v odborném tisku, na domácích i zahraničních kongresech a konferencích. V r. 1960 byl Československou akademií věd pověřen vedením úkolu v rámci Mezinárodního biologického programu (antropometrie 10 tisíc občanů ve věku od 15 do 65 let). Pro ministerstvo školství připravil odborné podklady pro výstavu o životě a díle Aleše Hrdličky v Praze a Humpolci

Jaroslav Bružek

Miroslav Prokopec (1923–2014)

Doc. RNDr. Miroslav Prokopec, DrSc., pocházel z Prahy, kde se narodil 6. srpna 1923. S manželkou Marií měli jedinou dceru Hanu.

V letech 1945–50 studoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy. Třetí ročník absolvoval na University College London u britského antropologa Darylla Forda, který založil a vedl v poválečném období první britské antropologické pracoviště, postavené na americkém principu kombinovat poznatky o materiální kultuře i biologii v rámci jedné vědecko-pedagogické instituce. Zkušenosti získané při krátkodobém pobytu zúročil pak M. Prokopec během své celoživotní kariéry. Po návratu na Univerzitu Karlovu se specializoval v oboru fyzické, dnes biologické antropologie. Po ukončení studia v r. 1950 zůstal na studijním pobytu u prof. Jiřího Malého na PřF UK v Praze. V období let 1951–54 byl vědeckým aspirantem katedry antropologie, dnes bychoem řekli studentem doktorského studia (tehdy kandidát věd). Jeho školiteli byli profesori Vojtěch Fetter a parazitolog Otto Jirovec, a také známý anatom a přírodovědec prof. Ladislav Borovanský. Po ukončení aspirantury nastoupil do Státního zdravotního ústavu v Praze, kde vedl malé, ale významné